

**“RAQOBATBARDOSH KADRLAR TAYYORLASHDA FAN – TA’LIM – ISHLAB
CHIQRISH INTEGRATSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI”
MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIIY-AMALIIY KONFERENSIYA**

INDEKSLASH MA’LUMOTNOMASI

Maqola nomi:	<i>BO’LAJAK PEDAGOG KADRLAR ONGIDA AKADEMIK ERKINLIK G’OYASINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI-BUGUNGI KUNDA XORIIY UNIVERSITETLAR MISOLIDA</i>
Mualliflari:	<i>Xudayberganov Shuhrat Shavkat o’g’li</i>
Sana:	19.11.2023
DOI:	https://doi.org/10.5281/zenodo.10156329

Science and innovation

1. "Science and innovation" xalqaro ilmiy jurnali rasmiy saytida maqola asosiy ma’lumotlari va pdf shakli saqlandi.
<http://scientists.uz/uploads/conferences/0014/1.21.pdf>

Google Scholar

2. Maqolalarning iqtibosini oshirish uchun asosiy platforma bo’lgan Google Scholar da maqola indekslandi.
https://scholar.google.com/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=%222181-3337%22&oq=

ZENODO

3. Yevropa ochiq ma’lumotlarga asoslangan xalqaro bazasiga maqola joylashtirildi.
<https://zenodo.org/record/10156329>

Cyberleninka

4. Rossiya davlati asosiy ilmiy bazalardan biri bo’lgan Cyberleninka bazasiga maqola joylashtirildi.
<https://cyberleninka.ru/journal/n/science-and-innovation?i=1106323>

OpenAire

5. Yevropada asosiy bazalardan biri bo’lgan, 35 dan ortiq davlatlarda keng ishlatiladigan xalqaro ilmiy bazaga maqola joylashtirildi.
<https://explore.openaire.eu/search/publication?pid=10.5281%2Fzenodo.10156329>

Index Copernicus

6. OAK ro’yxatida 12-raqam bilan qayd etilgan nufuzli Polsha xalqaro ilmiy bazasiga maqola joylashtirildi.
<https://journals.indexcopernicus.com/search/journal/issue?issueId=324386&journalId=123131>

SERTIFIKAT

2023-yil 22-noyabr kuni Xalqaro Nordik Universitetida
“RAQOBATBARDOSH KADRLAR TAYYORLASHDA FAN – TA’LIM – ISHLAB
CHIQRISH INTEGRATSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI”
mavzusida bo‘lib o‘tgan xalqaro ilmiy-amaliy anjumandagi
ishtirok uchun sertifikat bilan taqdirlanadi.

Xudayberganov Shuhrat Shavkat o‘g‘li

BO‘LAJAK PEDAGOG KADRLAR ONGIDA AKADEMIK ERKINLIK G‘OYASINI SHAKLLANTIRISHNING
PEDAGOGIK MEXANIZMLARI-BUGUNGI KUNDA XORIJIY UNIVERSITETLAR MISOLIDA

ID: 2512

DATE: 19.11.2023

DOI: 10.5281/zenodo.10156329

SHERZOD MUSTAFAKULOV
Xalqaro Nordik Universiteti rektori

**BO‘LAJAK PEDAGOG KADRLAR ONGIDA AKADEMIK ERKINLIK G‘OYASINI
SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI-BUGUNGI KUNDA
XORIJIIY UNIVERSITETLAR MISOLIDA**

Xudayberganov Shuhrat Shavkat o‘g‘li

Urganch davlat pedagogika instituti magistratura bo‘limi boshlig‘i, “Maktabgacha ta’lim metodikasi” kafedrası dotsenti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Xorazm viloyati, Urganch shahri)

+99 897 792 19 09.sh.xudayberganov.urdu@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10156329>

***Annotatsiya.** Akademik erkinlik konsepsiyasi bo‘yicha turli xil fikrlar mavjud. Bu tushuncha ko‘p qirrali va odamlar orasida turli xil ma‘nolar bilan ta‘riflanadi. Universitet tashqarisidagi ba‘zi odamlar akademik erkinlikni shubha darajasida ko‘rishadi. O‘shihni rag‘batlantirish uchun bilim va uni tarqatish, akademik erkinlik chegaralarini kengaytirish va korrupsion holatlarni oldini olish kerak. Bu jarayon akademik erkinlik chegaralarini o‘rganishga intiladi va bu jarayonda turli savollar paydo bo‘ladi. Shulardan biri: amaliyotchi talabalar duch keladigan turli cheklovlar va konsepsiyani bugungi kunda qanday qilib dolzarb qilish kerak.*

***Kalit so‘zlar:** Akademik erkinlik, akademik halollik, akademik erkinlikni tadbiq qilish bosqichlari, talaba erkinligi, korrupsiya.*

***Аннотация.** Существуют разные мнения о понятии академической свободы. Это понятие многогранно и имеет разное значение у людей. Некоторые люди за пределами университета относятся к академической свободе с подозрением. Чтобы способствовать росту, необходимо распространять знания и их распространение, расширять границы академической свободы и предотвращать коррупцию. Этот процесс направлен на изучение пределов академической свободы, и в этом процессе возникают различные вопросы. Один из них: как сделать различные ограничения и концепции актуальными для практикующих студентов сегодня.*

***Ключевые слова:** Академическая свобода, академическая честность, этапы реализации академической свободы, студенческая свобода, коррупция.*

***Abstract.** There are different opinions on the concept of academic freedom. This concept is multifaceted and has different meanings among people. Some people outside the university view academic freedom with suspicion. In order to promote growth, it is necessary to spread knowledge and its dissemination, expand the boundaries of academic freedom, and prevent corruption. This process seeks to explore the limits of academic freedom, and various questions arise in this process. One of these is: how to make the various constraints and concepts relevant to practicing students today.*

***Keywords:** Academic freedom, academic honesty, stages of implementation of academic freedom, student freedom, corruption.*

Universitetlar demokratik jamiyatlardagi o‘ziga xos institutlar bo‘lib, ularda muhim va hayotiy jarayonlar uchun zarur vazifalar bajariladi: bilimga intilish va talabalarni o‘qitish va tarbiyalashda haqiqiy tadqiqotlar. Ular tomonidan tashkil qilingan jarayonlar xodimlarni ham, talabalarni ham o‘zlari o‘ylashga undaydi.

Universitetning konsepsiyasi universitetlar sub’ekt bo’lishi kerak va tanqidiy fikrlash masalasida hech qanday tashqi hokimiyat masalalariga jiddiy aralashmasligi kerak degan qonuniylashtirilgan g’oyadir.

Ko’pchilik mamlakatlar shu jumladan Afrikadagi universitetlar faoliyatida avtonomiya va akademik erkinlik, odatda, optimallashtirish uchun ajralmas deb tan olingan. Afrika universitetlari assotsiatsiyasi yana shuni ta’kidladiki, universitetlarining turli manfaatdor tomonlari hukumatlar oldida javobgardirlar. Agar ular o’zlarining tarixiy missiyasini bajara olsalar, kelajakda institutsional avtonomiyaning o’lchovi juda muhimligini yaxshi anglaganlar.

Akademik erkinlikning chegaralari. Akademik erkinlik oddiy tushuncha emas. Amerika Universitet professorlari assotsiatsiyasi tadqiqotchilar va olimlarni hokimiyat lavozimidagilardan himoya qilish uchun umumiy kelishuvni qo’llab quvvatlaydi. Akademik erkinlikning mazmuni hech qachon aniq bo’lmagan, chunki u juda ko’p ma’nolarni o’z ichiga oladi va turli tarixiy sharoitlarda va hokimiyat munosabatlarida turlicha rivojlangan.

Akademik erkinlik-akademik hamjamiyat a’zolarining alohida yoki jamoaviy erkinligi sifatida tadqiqot, o’rganish muhokamasi, hujjatlashtirish orqali bilimlarni izlash, rivojlantirish va uzatish, ishlab chiqarish, yaratish, o’qitish, ma’ruza va yozish. Akademik erkinlik universitet avtonomiyasi, idoraviy o’zini- o’zi boshqarish va xizmat muddatini o’z ichiga olgan bir qator akademik siyosat bilan bog’langan.

Universitet ozmi-ko’pmi oliy o’quv yurti ekanligi haqidagi da’voni tasdiqlash uchun **“akademik erkinlik”** so’zidan foydalangan[1]. Akademik erkinlik jamiyatga, mamlakatga hurmat va sadoqatsizlikni o’rganish jarayonida xizmat qilishni nazarda tutadi. Universitet aniq ma’lumotlarga ega[1.2]. Universitetdagi ma’lumotlarni qo’llab-quvvatlagan holda akademik erkinlikning hozirgi vaqtdagi dolzarbligi, jamiyatning shu tushuncha bilan bog’liq ehtiyojlarini to’ldirish har bir jamiyat a’zosining huquqlari doirasiga kiradi. Akademik erkinlik-universitetning intellektual erkinligi hamma joyda universitetga xizmat ko’rsatish bilan to’liq mos keladi. Universitet jamiyatda yashovchilarni fikrlaydigan va xizmat qiladigan qismidir va doimo shunday bo’lib qolishi kerak.

Akademik erkinlik turlari-akademik erkinlikning ikki xil turi aniqlangan. Bular individual(shaxsiy) va institutsional akademik erkinlikdir.[1]

Shaxsiy akademik erkinlik. Bu erkinlik shaxsning individual professional akademik erkinligini himoya qiladi. Shaxsning akademik erkinligining umumiy ifodasi Amerika assotsiatsiyasi tomonidan “1940-yilda akademik erkinlik va xizmat muddati to’g’risidagi tamoyillar bayonoti” ga kiritilgan. Aksariyat hollarda, individual akademik erkinlik akademik an’ananing bir qismidir.

Shaxsiy akademik erkinlik-bu professor-o’qituvchilar va universitet ma’muriyati o’rtasidagi munosabatlar.

Boshqa tomondan, universitet rahbariyati professor-o’qituvchilar tomonidan o’qitish va ilmiy tadqiqotlarga minimal nazoratni ta’minlaydi, bundan tashqari professor-o’qituvchilarning lavozimga ko’tarilishi, xizmat muddati yoki ish haqi oshishi kabi yuzaga chiquvchi muammolar bilan baholanadi. Haqiqatdan ham, fakultet o’z ishini malakali va professional tarzda bajarishiga ishoniladi. Har bir professor malakali va bir qator ilmiy nashrlarni ishlab chiqarish, o’z darslarini kutib olish va dars berish uchun javobgardir. Yana fakultet o’z darsliklarini tanlaydi. Kurslar uchun o’quv rejasi kafedra professor-o’qituvchilaridan tashkil topgan qo’mitaning o’quv rejasi

bilan belgilanadi. Bu jarayonga professor yoki ma'murning layoqatsiz qarashi juda noo'rin hisoblanadi[1.2].

Fakultet o'qituvchilari orasida o'qitish usullarini muhokama qilish ko'pincha qiyin, chunki hech bir o'qituvchi boshqasini tanqid qilishni, aybdor qilishni hoxlamaydi. Boshqa nuqtai nazardan, professor-o'qituvchilar barcha akademik qoidalar va qoidalarni belgilashda, yangi professor-o'qituvchilar xizmat muddatlarini berishda shuningdek tanlashda faol ishtirokchilardir. Birinchi darajali qarorlar ya'ni tayinlash va lavozimga ko'tarish, qabul qilish, kafedra kengashlaridan foydalanish Ilmiy kengash tomonidan amalga oshiriladi. Ma'muriyat jabrlangan professor-o'qituvchilarning ko'pchiligini qo'llab-quvvatlaydi.

Institutsional akademik erkinlik. Institutsional akademik erkinlik universitetlarni hukumat aralashuvidan himoya qiladi, bu huquq universitetlarga tegishli alohida fakultet emas, balki olimlar jamoasi. Shuningdek, u universitetning o'ziga fakultet tanlashni, talabalar tanlashni, shuningdek, har bir sinf yoki darajadagi o'quv dasturining mazmuni kabi o'quv dasturidagi masalalarni o'z zimmasiga oladi. Shuni ta'kidlash kerakki, institutsional akademik erkinlik g'ayrioddiy qarashlarga ega bo'lgan individual professorlarni universitet ma'muriyati tomonidan ishdan bo'shatishda ularni himoya qilmaydi. Biroq, bu professorlarni siyosatchilar tomonidan ishdan bo'shatishdan himoya qiladi. Universitetda kafedralar va ilmiy kengashda institutsional akademik erkinlikka tayangan holda professor-o'qituvchilarni tanlash huquqi, yordamchi xodimlar va talabalarni qabul qilish jarayonlari, o'quv rejasidagi masalalar, shuningdek, talabalarga o'tiladigan kurslarning mazmuni o'zaro kelishiladi.

Talabalar erkinligi. Akademik erkinlikning asosiy turi talabalarga tegishli. Bu turida talabalarning akademik erkinligi masalalari muhokama qilinadi. Bularga misol tariqasida talabaning sinfdan taqdim etilgan ma'lumotlar va qarashlardan "asoslangan istisno" olish huquqini taqdim qilish mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, ko'pincha talabalar, o'qituvchilar va muassasalarning akademik erkinligiga to'qnash keladi.

Ganadagi turli oliy ta'lim muassasalariga kirish uchun minimal talablar.

Universitetlarda taklif etilayotgan Iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash va malakali ishchi kuchi bilan ta'minlash uchun dasturlar oliy ta'lim muassasasining hozirgi boshqaruviga tahdid solmoqda. Jamiyatning Bu taraflama taxminlariga ko'ra, Ganadagi davlat universitetlariga kunduzgi kurslarni joriy qilish yoki to'lov olish taqiqlanadi. Chunki bunday siyosat hukumat tomonidan ma'qullanishi kerak va hokimiyatdagi aksariyat siyosatchilar uchun bu nomaqbul siyosiy qaror. Universitetlarga bozorga asoslangan dasturlarni kiritish uchun ushbu yangi dasturlarni joriy etish, talablarga javoblar kurslarni diversifikatsiya qilish kerak edi.

Shunisi e'tiborga loyiqki, akademik erkinlik tushunchasi oliy ta'lim muassasalari xodimlariga hurmat-ehtirom uyg'otadi. Xodimlar o'zlarini topadigan jamiyatda teng huquqli. Shuning uchun universitet xodimlari bilimlarni tarqatuvchilar timsoli sifatida qabul qilinadi. Jamoat xizmatining vazifasi jamiyat a'zolarining kutishidir.

Gana davlat universitetlarida oliy fakultet tarkibiga rahbarlarni tayinlash mustaqil qidiruv qo'mitalari orqali amalga oshiriladi. Prezident avvalgidek Ganadagi biron bir davlat universitetining rektori emas. Biroq, akademik hamjamiyat ko'pincha akademik erkinlik va avtonomiya bilan bog'liq ba'zi tashvishlarni keltirib chiqaradi.

Ilmiy muassasalar ko'pincha vazirlik davlat idoralari tomonidan belgilanadigan normativ hujjatlar qoidalariga rioya qilishni talab qiladigan vaziyatdan norozilar. Ta'lim vazirligi ham shunday deb hisoblaydi.

Oliy ta’lim sohasi asosiy ta’limga taalluqli masalalarni hal qilish uchun zarur bo’lgan tajribaga ega emas deb hisoblaydi ko’pchilik. Bir maktab oliy ta’lim uchun alohida vazirlikni yoqlasa, boshqasi Vazirlikda oliy ta’limga tajribali stol xodimini tayinlash osonroq variant deb hisoblaydi.

Ushbu jarayonda quyidagi tavsiyalarga e’tibor qaratish lozim:

Birinchi navbatda, universitetlar kengashlari va senatlarini faol muhokama maydonlariga aylantirish kerak.

Shunga qaramay, oliy ta’limdagi universitetlar menejmentdagi ko’plab o’zgarishlar va akademik hamjamiyat yo’q degan tushunchadan o’zlarini silkitishi kerak.

Bu muqobil variantlar modernizatsiya qilish belgilaridir. Shuningdek, Gana universitetlari o’qituvchilari uyushmalari akademik birlashmalarni jonlantirish kabi zaruratlar mavjudligini ta’kidlaydi. Davlat universitet ma’murlari uyushmasi va boshqalar akademik erkinlik va jamoat javobgarligi o’rtasidagi munosabatlarda universitet boshqaruvini jalb qilish va bundan tashqari, maqbul mehnat sharoitlariga ehtiyoj borligini ta’kidlaydi. Tadqiqot manfaatlari va kun tartibiga intilish agentliklari maslahatlar va moliyalashtirishga tayanishdan ko’ra, ilmiy-tadqiqot faoliyati yiliga amalga oshirilishi kerak.

Akademik erkinlikning *asosiy sharti bo’lgan shanbalik ta’til* aslini saqlab qolish uchun berilishi kerak. Bunday ilmiy-tadqiqot ishlab chiqarishga daromad keltiradigan korxonalar bilan shug’ullanish uchun berilgan ta’tillar moddiy jihatdan mahrum bo’lgan professor-o’qituvchilar o’z imkoniyatlaridan foydalanishni zarur deb topadigan holatlarning oldini oladi. Nihoyat, akademiklar odob va jamiyat me’yorlari o’rtasida chegara chizishlari kerak. Bu shuni anglatadiki, akademiklar kasbiy etikadan xabardor bo’lishi va har qanday kasb kabi tashkilotning axloq kodeksi bilan bog’liq bo’lishi kerak.

Xulosa

Universitetlarning boshqa institutlardan o’ziga xosligi akademik erkinlikdan kelib chiqadi. Universitetlarda professor-o’qituvchilar tomonidan akademik erkinlik professor-o’qituvchilarga boshqalarning qarashlariga bag’rikeng bo’lish, o’zaro baholash jarayoni orqali tanqid qilish va ularni qabul qilish imkonini beradi.

Ya’ni, akademik erkinlik fakultetga boshqalarning ishlariga va ularning qarashlariga individual hurmat tarzida singdiriladi.

Bu tadqiqot natijalarining erkin tarqalishiga olib keldi. Ko’tarilgan idrok muammolariga qaramay, konsepsiya hali ham dolzarb bo’lib, bilimlar jamiyatining o’sishi uchun mustahkamlandi[1.3].

Hukumat oliy ta’limni moliyalashtirishda davom etar ekan, hukumatning ilmiy muassasalarga aralashuvi ularni bo’g’ib qo’yishi mumkinligini tan olgan holda, mutlaqo institutsional avtonomiya ham mumkin emas. Resurslarni samarali boshqarish zaruriyati bundan keyin ham institutlar xarajatlarni kamaytirishga va kamroq mablag’ bilan ko’proq ishlashga chaqirilmoqda. Hukumat agentliklari davlat va xususiy oliy ta’lim muassasalariga tegishli yo’nalishlar orqali umumiy yo’nalish berishni davom ettirmoqda[3].

Xulosa qilib aytish mumkinki, akademik erkinlikning yuragi o’qituvchilar, talabalar huquqlarini himoya qilishdir va tadqiqotchilar o’z g’oyalarini intellektual halollik bilan qo’rqmasdan bayon qilishlari kerak.

Gana davlat universitetlari akademik erkinlik amaliyotini rasman tasdiqlaydi.

REFERENCES

1. Rostan, M. (2010). Challenges to Academic freedom, Some Empirical Evidence. *European Review*, Vol. 18. Cambridge University Press.
2. Downs, D. A. (2009). *Academic Freedom: what it is, what it isn't and How to tell the Difference*. The John William Pope Centre for Higher Education Policy.
3. <http://www.iiste.org/conference/upcoming-conferences-call-for-paper/>
4. www.google.uz